

תורת הבטחון

פרשת מפשטים

אמנם, כבר למדונו רבותינו ז"ל (מכתב מאליו (פ"ג, עמ' קט וליין), מו"ט בלמונה ונטחון (פ"ה אות ט), אכן ישאל (דיוש ג)) ואמרו שבאמת אין כאן פלוגתא בין הרמב"ן והרמב"ם, רק הרמב"ן איירי במי שהוא בוטח באמת ובתם לב בהקב"ה בדרגה גבוהה מאוד, אבל איש שאין בטחונו שלם, הכל מודים שגם לדעת הרמב"ן צריך אותו אדם לעשות השתדלות בעניני רפואה. והרמב"ם שנקט דבריו באופן זה הוא משום שכן הוא בסתם אינשי דעלמא שאין בטחונם חזק כ"כ בדרגה גבוהה מאוד עד כדי כך שיכולים לשום ידם בכפם ולבטוח בה' ית' בלי שום דאגה כלל וכלל. כן העלו רבותינו בזה, מר כדאית ליה ומר כדאית ליה, על' בדבריהם. ונמצא דהכל תלוי כפי מדת הבטחון של כל אחד ואחד, ככל שאר עניני השתדלות.

השתדלות אינו מועיל

א"כ, מאחר שמבואר דאיכא חובת השתדלות לדרוש ברופאים, הרי הוא כמו שאר עניני השתדלות, שעצם ההשתדלות אינו מועיל כלל. ואין שום כח לעצם ההשתדלות. כמו שכ' החובת הלבבות (שפ"ה בנטחון פ"ד) וז"ל, "וכמו שאמרנו בחיים ובמות, כן נאמר בחיוב תביעת סבות הבריאות והמזון והמלבוש והדירה, והמדות הטובות, ולהרחיק שכנגדם, עם ברור אמונתו **כי הסבות אין מועילות אותו בזה כלום, אלא בגזרת הבורא יתברך** ... וכן נאמר בענין הבריאות והחולי, כי על האדם לבטוח בבורא בזה ולהשתדל בהתמדת הבריאות, בסבות אשר מטבעם זה, ולדחות המדוה במה שנהגו לדחותו, כמו שצוה הבורא יתעלה: ורפא ירפא, מבלי שיבטח על סבות הבריאות והחולי, שהן מועילות או מזיקות אלא ברשות הבורא, וכאשר יבטח בבורא, ירפאהו מחליו בסבה ובלתי סבה, כמ"ש: ישלח דברו וירפאם וגו', ואפשר שירפאהו בדבר המזיק הרבה", עכ"ל.

כלומר, הגם דאיכא חובה לעסוק בהשתדלות, מ"מ אין שום כח לעצם ההשתדלות להועיל לו, רק כל מה שמגיע לו, בין בעניני פרנסה ובין בעניני רפואה - הוא רק בגזירת הבורא ית'. וא"א בשום אופן לשנות גזירת הבורא יתברך [בריבוי השתדלות, רק ע"י זכותים, כגון ע"י בטחון, תפילה, ותשובה, ומעשים טובים]. ומ"מ הגם שכל דבר כבר נגזר מאת הבורא יתברך, מ"מ החובה מוטלת על האדם להשתדל בעסק ההשתדלות המוטלת עליו לעשות. ואין לו לומר, שאילו כבר נקצבו מזונותיו מאת הבורא אמאי יעסוק בסיבות השיג פרנסתו, דהא כך הוא רצונו של השי"ת, ואם לא יעסוק בהשתדלות, לא ישיג פרנסתו ורפואתו [וכבר האריך החובת הלבבות בשער הבטחון פ"ג בביאור טעמים לחובת השתדלות, ואכמ"ל בזה].

הרופא אינו אפילו שליח

וא"כ, מאחר שמבואר דעסק בכל עניני השתדלות, וגם העסק בעניני רפואה אינו מועיל כלל, וכל מה שעוסק בזה הוא רק לקיים

בענין בטחון ברפואה

אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא. (כא, יט)

איתא בב"ק (פ"ה, ב): "דתניא, דבי ר' ישמעאל אומר: ורפא ירפא - מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות", ע"כ. ופרש"י וז"ל: "ולא אמרין רחמנא מחי ואיהו מסי", עכ"ל. [וע"ע מש"כ רש"י בברכות (פ"ב, ד"ה ט"א דין) וז"ל, "כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים", עכ"ל]. הרי, דאי לאו שהתיר הכתוב ללכת ולדרוש ברופאים, היה אסור לחולה ללכת אצל הרופאים. ומי שנחלה ע"כ רצונו יתב"ש גזר עליו כן, ואופן רפואתו היה צריך להיות רק ע"י שיבקש רחמים, כי הרפואה מסורה אך ורק ביד השי"ת, ועל זה חידשה תורה - "ורפא ירפא" - דמותו גם כן להשתדל אצל הרופאים, והוא והא סגי.

ניתנה רשות לרופא לרפאות

וכן נפסק להלכה (יו"ד סי' ע"ג) ז"ל, "נתנה התורה רשות לרופא לרפאות. ומצוה היא. ובכלל פיקוח נפש הוא. ואם מונע עצמו, הרי זה שופך דמים וכו'", ע"כ.

והק' הט"ז: כיון דבאמת מצוה היא למה קרי לה תחלה רשות? ותיריך: "ונראה דהכי הוא כוונת הענין זה **דרפואה האמיתית היא ע"פ בקשת רחמים דמשיא יש לו רפואה** כמ"ש "מחצתי ואני ארפא", אלא שאין האדם זוכה לכך אלא צריך לעשות רפואה על פי טבע העולם והוא יתברך הסכים על זה ונתן הרפואה ע"י טבע הרפואות וזהו נתינת רשות של הקדוש ב"ה וכיון שכבר בא האדם לידי כך יש חיוב על הרופא לעשות רפואתו ... ועיין ברמב"ן פ' בחקותי האריך בענין זה של רפואות ומדבריו משמע בפירוש ורפא ירפא כמ"ש: אך יש לי מקום עיון במה שכתב שם שאין מעשה רפואות בבית הצדיקים וכן אמרו כל כ"ב שנה דמלך רבה [ר' יוסף] אפילו אומנא לביתיה לא קרא עכ"ל משמע דמפרש שלא הוצרך לרפואה וכו", עכ"ל. ע"י שכל דבריו.

וכבר ידוע שיש פלוגתא בין רבותינו ז"ל בענין הליכה לרופאים. הנה דעת הרמב"ן (ויקרא טו, י"ב), דלעולם לא הותר לחולה ללכת לרופא, וכוונת הש"ס "שניתן רשות לרופא לרפאות", היינו, למי שאינו בוטח בה' והוא הלך אצל רופא, לאותו איש הותר לרופא לרפאותו. אבל לעולם ליכא שום היתר לחולה ללכת אצל רופא.

ואולם דעת הרמב"ם (פי' המשניות פקחים סוף פ"ד), דכמו שצריך לאכול שלא ימות מחמת חולי הרעב, כמו כן לענין רפואה צריך לעשות השתדלות בדרך הטבע לרפאות עצמו מחליו, ואין שום חסרון בזה וחלילה לומר שהאיש העושה כן אינו מאמין ובוטח בהקב"ה כראוי - וכדמשמע מהרמב"ן הנ"ל.

תכלית של כל צרה

ויש להוסיף עוד, דתכלית התפילה אינה רק לזכות לישועת ה', אלא אדרבא, התכלית של הצרה הוא כדי שיתפלל להשי"ת. כמו שאמרנו חז"ל (שם"ש רצה ב, ג, ד): מפני מה נתעקרו האמהות, **מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים**, ע"כ. הרי, שהתכלית של תפילה אינו רק סיבה לינצל מהצרות והיסורים, אלא אדרבה הסיבה של הצרות הוא להתפלל להשי"ת. מפני שהקב"ה מתאוה לאותן תפילות.

וכן אוקים הבית הלוי (בקר' ה'ט"ו) שזהו האופן שראוי לנהוג כשמגיע איזה צער וצרה לאדם וז"ל, "וזאת תורת האדם הישר כשמגיע לו איזה צער חלילה או חסרון מזונות, לא ירבה בהשתדלות, רק יפשפש במעשיו אשר לא טובים שסיבבו לו כל זה, וכאמרם (בבב"א פ"ג, ב) אם רואה אדם שיסורים באין עליו יפשפש במעשיו, וישבו ממעשיו הרעים וישפוך שיחו לפני הקב"ה שיחלצו למרחב כמאמר הכתוב (מלאים קב, ב): "תפילה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו". וכאמרם במסכת נדה (פ, ג): "מה יעשה אדם ויתעשר יתפלל למי שהעושר והנכסים שלו". ויחזק לבו בבטחון ובתקווה בו יתברך, ויקבע בלבו אשר בלעדו יתברך אין לו ממי לבקש עזרה. וכבר מבואר בספר נפש החיים (שער ג, פק"ג) אשר אם רואה אדם את עצמו בצער חלילה, יתבונן באחדות הבורא אשר אין עוד מלבדו, ואז ממילא יסתלקו ממנו כל הדינים והקטרוגים", עכ"ל. הרי דמי שיש לו איזה צער, מוטל עליו לפשפש במעשיו ולעשות תשובה, ולהתפלל לה' ולבטוח בו, ואם יעשה כל זה בודאי ינצל מכל צער וצרה, ויזכה לישועת ה' כהרף עין!

כל הבוטח בשמי אני מצילו

נראה דיש לדייק בדברי החובת הלבבות (ב"ב) במש"כ: "**וכאשר יבטח בבורא, ירפאהו מחליו בסבה, ובלתי סבה**", עכ"ל. ומדוקדק דיוק נכון בדבריו, שאם החולה בוטח בהשי"ת שהוא ית' ירפאהו, הרי מובטח לו, שיזכה להתרפא מחליו.

וכן איתא להדיא במדרש תנחומא (פרשת ואלה הנביאים): "אמר דוד רבש"ע לכל מדות אדם מקוה, אם הוא עני עד שיעשיר, חלש עד שיהיה גבור, **חולה עד שיתרפא**, חבוש בבית האסורין עד שיתירוהו", ע"כ. הרי חזינן שאם החולה בוטח בהשי"ת שהוא ית' ירפאהו, הרי יזכה שהשי"ת ירפאהו - "**שאין דבר עומד נגד הביטחון**"! [לשון הלשם]

ונסיים בדברי המדרש (מלאים שומר טוב מומור ב) ז"ל: **אמר להם הקדוש ברוך הוא בטחו בשמי ואני עומד להם**, שנאמר (ישעיהו ג, ב): יבטח בשם ה' וישען באלקיו, ולמה, **שכל מי שבטח בשמי אני מצילו**, תדע לך שכן חנניה מישאל ועזריה בטחו בשמי, **ובשביל שבטחו בשמי הצלתי אותם**, נבוכדנצר הרשע אמר בריך אלההוין די שדרך מישר ועבד נגו, די התרחיצו עלוהי (דניאל ג, כ), וכן דניאל לא הצלתי אותו אלא על שבטח בשמי, שנאמר (דניאל ו, כד): והסק דניאל מן גובא, ולמה, די הימן באלהה (ש), **אמר דוד הואיל שכך הוא, כל הבוטח בך נמלט, אף אני אבטח בך, שנאמר בך ה' חסיתי**, ע"כ. דברים נפלאים! מבואר גם בדברי המדרש דאם נמצא האדם בכל צרה שהיא ל"ע, יבטח בה' - ויזכה לינצל מאותה צרה!

גזירת הבורא לעסוק בהשתדלות - ועצם ההשתדלות אינו מועיל כלל. א"כ החובה מוטלת עלינו להאמין שהרופא אין לו שום כח כלל לרפאות, ואם נתרפא ע"י מעשיו של הרופא, הרפואה איננה כלל מכח הרופא, אלא אך ורק מכח השי"ת בעצמו.

ויש להוסיף דברי המשגיח מורינו ורבינו הגה"צ הרב מתתיהו סלומון שליט"א, שמה שהעולם רגילים לומר שהרופא הוא "שליח" - הוא טעות, ואין זה אמת כלל. שהפ"י של "שליח" היינו שהמשלח מוסר להשליח הכח לעשות איזה דבר. אבל מאחר שכל הרפואה הוא כולו מהשי"ת, שאנו מאמינים "שהבורא יתברך שמו בורא ומנהיג לכל הברואים, **והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים**", וא"כ אנו מאמינים שאין להרופא שום כח כלל, וא"כ הרופא אינו אפילו שליח. וכל מה שאנו הולכין לרופא הוא אך ורק לקיים חובת השתדלות המוטלת עלינו לעשות.

בורא רפואות 'מחדש רפואות חדשות'

ומאחר שמבואר שהרפואה אינה תלויה כלל בעצם ההשתדלות שהחולה דורש ועוסק, רק הרפואה הוא אך ורק מאת השי"ת, א"כ אם אין שום אופן להשתדל להשיג רפואה לאיזה חולי שהוא, אין זה מגרע מהיכולת של השי"ת לרפאות החולי. שהרי הרפואה אינה תלויה כלל בעצם ההשתדלות. ואנו מאמינים שהשי"ת הוא "כל יכול" ואין שום דבר נמנע מיכולתו מלעשות, ויש לו היכולת לרפאות כל חולי שבעולם אפילו אם הרופאים כבר נתייאשו מהחולה, ואמרו שאין שום אופן בדרך הטבע לרפאותו.

ועל דרך זה ביאר ר' שמשון פינקוס (נפש שמשון - אמונה עמ' מה) מה שאנו אומרים בכל יום בברכת יוצר אור "בורא רפואות" וז"ל: "והרי כל יום אומרים אנו בתפילה שהקב"ה הוא "בורא רפואות" ופירש הרמב"ן ש"בריאה" פירושה יש מאין, הקב"ה בורא רפואות יש מאין. אם כן, גם כשהרופא אומר שהכל אבוד - **הקב"ה יכול לברוא רפואה חדשה שלא היתה עד היום - יש מאין**. עצם ידיעה זו אמורה לנסוך בחולה כוחות חדשים ולגרום לו שלא להתרגש יתר על המידה מדברי הרופאים", עכ"ל. הרי, דאפילו אם אין רפואה בדרך הטבע, השי"ת ביכלתו לחדש רפואות חדשות!

תפילה להתרפאות

בשו"ע (פי"ג ס"ד) מובא: "הנכנס להקיז דם, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה, ולאחר שהקיז, יאמר: ברוך רופא חולים", ע"כ. וכ"ע"ז המשנה ברורה (ש) וז"ל, "וה"ה בכל מידי דרפואה יאמר זה ולא יחשוב שתהיה איזה דבר לו רפואה **אלא ע"י הבורא ית' שמו ולכן על ידי תפלה זו ישים בטחונו בו ויבקש ממנו שתהיה לו לרפואה**", עכ"ל. הרי, מאחר שאין שום כח בעניני עסק הרפואה לרפאות, וכל הרפואה היא אך ורק מאת השי"ת, ע"כ צריך להתפלל ולבטוח בהשי"ת שירפא אותו, דרך ע"י השי"ת יכול להתרפאות, ואין שום דרך אחרת. שאם חו"ש יעלה על דעתו שיתכן להתרפאות בדרך אחרת, הרי הוא אינו מבקש רחמים ממקור כל הרפואות, שאינו סומך עליו, אלא סומך על רפואה פלונית וכדומה.